

HAURAS, KORJAAVA JA PARANTUMATON QUEER

– katse ylpeyden, normatiivisuuden ja (uus)häpeän aikoihin

Leena-Maija Rossi

ABSTRACT

Fragile, reparative, and irreparable queer:
looking at times of pride, normativity, and reclaimed shame

The article ponders queer as a temporal phenomenon and inquires the cultural and social repercussions of queer thinking, theorizing, and activism in the United States and Finland during the past quarter of a century. The examples highlight changes in the positions of gender and sexual minorities, including issues of visibility, rights, and recognition. In terms of queer theory, the article converses with Eve Kosofsky Sedgwick and Sara Ahmed in particular. Sedgwick figures in the text as a theoretician of both queer temporality and reparativeness (versus paranoid thinking), while Ahmed provides into discussion the notion of queer affectivity and the potential of queer fragility. The article also questions queer practices of exclusion and the defining of “proper” queer subjects and objects, as well as the positioning of the straight–gay opposition at the root of queer thinking and queer doing of gender and sexuality. After pride and homonormativity, after self-defined queers have reclaimed shame and received recognition from the straight and cis majority, is it time to assert queer incorrigibility and irreparable undefinability?

ABSTRAKTI

Hauras, korjaava ja parantumaton queer
– katse ylpeyden, normatiivisuuden ja (uus)häpeän aikoihin

Artikkeli tarkastelee queeria ajallisena ilmiönä ja kysyy mitä queer-ajatelu ja aktivismi ovat yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti ”parantaneet” tai korjanneet. Läpikäytyt esimerkit paikantuvat yhdysvaltalaiseen ja suomalaiseen lähihistoriaan sekä muutoksiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asemassa. Kirjoittaja kysyy miten reilu neljännesvuosia, jonka voi sanoa pitäneen sisällään normaaliutta queeriyttäneitä aikoja, on vaikuttanut esimerkiksi kulttuuriin representaatioihin ja joihinkin oikeuksiin mainituissa konteksteissa. Entä onko queer-keskustelussa itsessään näiden aikojen jälkeen korjaamisen varaa? Teoreettisesti artikkeli keskustelee erityisesti Eve Kosofsky Sedgwickin ja Sara Ahmedin ajattelun kanssa. Sedgwick näyttäytyy tekstissä yhtäältä queerin ajallisuuden, toisaalta reparatiivisuuden tai korjauksen teoreettikkona, Ahmed puolestaan pervon affektiivisuuden ja queerin potentiaalisen haurauden ajattelijana. Kirjoittaja kyseenalaistaa myös queerin ulossulkevuuden ja ”oikeanlaisten” queer-subjektien ja objektien määrittämisen sekä homo–hetero-vastakkainasettelun hedelmällisyyden queerin ajattelun ja toiminnan lähtökohtana. Ylpeyden, häpeän takaisinottamisen ja enemmistöltä saadun tunnustuksen jälkeen artikkeli perää queerin tai pervouden parantumattomuutta ja parantumattomuutta määrittelemättömyyttä.

Tero Hetero on muunsukupuolinen räppäri (Uotila 2017).

Kouluissa ei pitäisi enää turhaan puhutella ihmisiä tyttöinä ja poikina. (Sarhimaa 2016).

Paine kirkon sisällä kasvaa: Helsingin hiippakuntavaltuusto vaatii homoparien vihkimistä. (Kettunen 2016).

Suomalaisten tiedotusvälineiden otsikot kertovat siitä miten sukupuolta ja seksuaalisuutta käsitteellistetään arjen diskursseissa 2000-luvun toisen vuosikymmenen jälkipuolella: on otettu käyttöön termi muunsukupuolinen, vastustetaan jyrkkää sukupuolidikotomiaa ja puhutaan affirmatiivisesti homojen ja lesbojen oikeuksista. On kiistatonta, että sukupuolen ja seksuaalisuuden ymmärtämisessä on laajemminkin länsimaisittain tapahtunut 1990-luvulta lähtien muutos, jota voi luonnehtia paradigmaattiseksi. Heterouden asemaa oletusarvoisena seksuaalisuutena on horjuttettu, eivätkä naiset ja miehet ole enää ainoita ymmärrettäviä sukupuolia. Queer-aktivismilla ja -tutkimuksella on tässä prosessissa ollut ratkaiseva rooli – queereiksi nimetyt teot, ajattelu ja epänormatiiviset identiteetit ilmaantuivat ”julkiseen tietoisuuteen” 1990-luvun alussa yhdysvaltalaislähtöisesti (Eng, Halberstam ja Muñoz 2005, 1), mutta nopeasti myös laajemmalle leviten.¹ Katson tässä tekstissä queerejä aikoja (Freeman 2010) taaksepäin, edestakaisin, ja hiukan eteenpäinkin. Yhtäältä pohdin mitä queer-ajattelu ja aktivismi ovat mahdollisesti parantaneet tai korjanneet, toisaalta sitä miten queer voi korjata itse itseään. Tuon esiin myös queerin parantumatonta luonnetta.²

1 Suomalaisen queer-tutkimuksen ”lähtölaukauksena” voi pitää *Tiede ja edistys* -lehden numeroa 3/1993, jossa Tuula Juvonen, Jan Löfström ja Tuija Pulkkinen esittelivät artikkeleissaan tuolloin ajankohtaista tutkimuskäännettä (Karkulehto 2010, 161).

2 Kimmokkeen parantamisen ja parantumisen teemojen pohtimiselle tässä tekstissä antoi Turun yliopistossa 20.–21.10.2016 järjestetty seminaari *Pervot parantamiset/parantumiset – Queer Healings*.

Tutkiskelen queerin parantamisen tai korjaavien queerien tekojen problematiikkaa pääasiassa kahdessa erilaisessa kontekstissa, Yhdysvalloissa ja Suomessa. Tällä rajauksella on henkilökohtainen syynsä: oma kiinnittymiseni queeriin ajatteluna ja asenteena tapahtui 1990-luvun alussa New Yorkissa ja jatkui sen jälkeen Helsingissä osana suomalaista tutkimuskenttää. Oma tutkimuksellinen rajallisuuteni on pitkälti määritynyt maantieteellisesti näiden kahden kiintopisteen kautta. Aloitankin parantumisen, korjaamisen ja parantumattomuuden tarkastelun siitä millainen poliittinen tilanne oli Yhdysvalloissa 1980- ja 1990-lukujen taitteessa queer-teoretisointia ja aktivismia lanseerattaessa. Elizabeth Freeman (2010, xxii) on kuvannut queereiksi ajallisuuksiksi niitä keskeytyksiä, joita epänormatiiviset seksuaalisuudet ovat tuottaneet homogeeniseen aikaan tai ”krononormatiivisuuteen, niihin temporaalisiin skeemoihin, jotka ovat välttämättömiä periytymisen ja jälkeläisten sekä arjen perhe-elämän toimimisen kannalta”. Miten reilun neljännesvuosisadan mittainen aika, jonka voi sanoa pitäneen sisällään normaaliutta queeriyttäneitä aikoja, on vaikuttanut tarkastelemisani konteksteissa esimerkiksi kulttuurisiin representaatioihin ja joihinkin oikeuksiin? Entä onko queer-keskustelussa itsessään näiden aikojen jälkeen korjaamisen varaa? Käsitelen näitä kysymyksiä normatiivisuuden, ylpeyden ja (uus)häpeän teemojen kautta.

Parantamisella ja parantumisella on ideoina tietenkin ristiriitainen queertausta, lähtien homoseksuaalisuuden sairaudeksi tai epänormaaliksi määrittelystä (ks. esim. Hall 2003, 30–40; Mustola 2007, 27) ja yhä nykyäänkin joissakin konservatiivisissa uskonnollisissa yhteisöissä puhutaan ei-heteroseksuaalisuuteen kohdistuvasta eheyttämisestä.³ Queerhän on yhä uudelleen kyseenalaistanut normaalin tavoiteltavuuden (ks. esim.

3 On kuitenkin todettava, kuten esimerkiksi Eetu Kejonen ja Teemu Ratinen (2016) muistuttavat, että uskonnon, sukupuolen ja seksuaalisuuden suhteet ovat todella monisyiset eikä eletty uskonto välttämättä vaadi yksilöä ”korjaamaan” seksuaalisuuttaan normatiiviseksi.

Warner 1999; Eng, Halberstam ja Muñoz 2005; Freeman 2010), ja kuten esimerkiksi Donna McCormack (2014, 142) on huomauttanut, yhdessä queer, crip ja postkoloniaali tutkimus ja politiikka ovat haastaneet sellaiset lääketieteelliset ja psykoanalyttiset ajatusmallit, joiden mukaan erilaisuus vaatii aina korjaavaa ruumiillisuuteen puuttumista ja joissa ”erilaisuus määritellään suhteessa imperialistisiin kyvykkyyden, heteroseksuaalisuuden ja valkoisuuden normeihin”. Toisaalta queer-ajattelu on tarjonnut vaihtoehdoisen lähestymistavan esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyvien traumojen tarkastelussa, ei niinkään hoidon tarpeessa olevina medikaalisina ongelmina vaan ”kokemuksina, jotka voidaan mobilisoida monenlaisiin suuntiin, kulttuurien ja yleisöjen rakentuminen mukaan lukien”, kuten Ann Cvetkovich (2003, 47) kuvaa.⁴

”Korjaaminen” viittaa tekstissäni puolestaan Eve Kosofsky Sedgwickin (2003) käyttämään reparatiivisuus-termiin, jolla hän lanseerasi sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimukseen vaihtoehtoista lukemisen tapaa tunnetussa artikkelissaan ”Paranoid Reading and Reparative Reading, or, You’re so Paranoid, You Probably Think This Essay Is About You”. Sedgwickin ajatuksena kyseisessä tekstissä oli esittää negatiivisesti kriittisen, aina-jo-valmiiksi epäilevän ”paranoidin” tutkimusasetteen⁵ rinnalle, tai todellakin vaihtoehdoksi, reparatiiviseksi tai korjaavaksi nimeämänsä teoretisoinnin mahdollisuudet. Paranoidi tai vainoharhainen lukutapa

4 Parantamisen ja parantumisen ristiriitaisesta politiikasta suhteessa seksuaalisuuteen, rodullistamiseen ja kansallisuuteen ks. myös Ahmed 2004.

5 Sedgwick (2003) juontaa paranoidin tutkimusasetteen historiaa Paul Ricoeurin nimeämään ”epäilyn hermeneutiikkaan” (hermeneutics of suspicion), jolla tämä kuvasi Marxin, Nietzschen, Freudin ja näiden ”intellektuaalisten jälkeläisten” lähestymistapaa. Toisin kuin edeltäjilleen, joille epäilyn hermeneutiikka oli vain yksi mahdollisuus lähestyä tutkimiaan asioita, mainitulle ”jälkikasvulle” (joihin Sedgwick luki kuuluvaksi mm. ”valtavirta-dekonstruktionismin, feministisen, queerin ja psykoanalyttisen kritiikin”) siitä oli Sedgwickin (mt., 124–125) mukaan tullut imperatiivi.

olettaa Sedgwickin mukaan huonot uutiset jo etukäteen, se pyrkii niiden paljastamiseen ja toistaa niitä mimeettisesti paljastaessaan. Se demystifioi ja dekonstruoi. Sedgwick esittää, että korjaava luenta taas on avoin uudelle, ennakoimattomalle, positiivisille yllätyksille ja positiivisille affekteille. Se on kriittisenäkin toiveikas. Se pyrkii kohentamaan olemassa olevaa tilannetta ja on kiinnostunut nautinnosta ja mielihyvästä. (Sedgwick mt., 130–150; ks. myös Koivunen 2010, 46–48.) Sedgwickin jäljillä on liikunnut muun muassa myös Ann Cvetkovich (2012), joka on pyrkinyt eroon vielä sellaisistakin vastakkainasetteluista kuin reparatiivinen–paranoidi ja sosiaalinen–antisosiaalinen (jälkimmäisestä ks. esim. Edelman 2004; ks. myös esim. Kalha 2012a). Cvetkovich (mt.) on muistuttanut siitä, että queer-teorian osuus niin sanottuun affektiiviseen tutkimuskäänteeseen on ollut merkittävä, ja painottanut itse sitä, että negatiivisia tunteita ja tiloja kuten häpeää, epäonnistumista ja masentumista on pystytty queeristi de-patologisoimaan – ja on ymmärretty utopian, toiveiden ja onnellisuuden kietoutuneisuus negatiivisiin tunteisiin. Korjaavan luennan ajatusta on myös kritisoitu, ja *Feminist Theory* -lehti omisti sille vuonna 2014 kokonaisen erikoisosaston, jossa useat kirjoittajat analysoivat reparatiivisuuden mahdollisuuksia keskenään erilaisista näkökulmista. Esimerkiksi Robyn Wiegman (2014, 12) tähdensi, että Sedgwickin tarkoituksena ei todellakaan ollut hylätä paranoidia tai kriittistä asennetta kokonaan, vaan tuoda sen rinnalle toisenlainen tulkinnan tapa, joka uudelleenlegitimoi myös tuntemisen ja affektien tutkimisen. Jackie Stacey (2014) taas pohti samassa yhteydessä sitä kuinka tutkijat ylipäänsä pystyvät kuvittelemaan, että luenta tuottaisi korjaavuutta, ja mitä tulkinnan ambivalenssille tapahtuu omaksuttaessa reparatiivinen asenne.

Omassa tekstissäni korjaava luenta on käytössä sikäli, että koetan ottaa huomioon niitä tapoja, ”joilla ihmisten minät ja yhteisöt onnistuvat uutta ravintoa kulttuurisista objekteista – sellaisessakin kulttuurissa, joka on usein julkisesti ilmaissut halunsa olla hyväksymättä kyseisiä yksilöitä

ja yhteisöjä.” (Sedgwick 2003, 150–151.) Tai kuten Elizabeth Freeman muotoilee:

[K]oska emme voi tietää etukäteen, vaan vasta jälkeenpäin, jos silloinkaan, mikä on queeriä ja mikä ei ole, keräämme ja yhdistelemme eklektisesti, kooten ympärillemme kulttuurisia pirstaleita ja pinoten niitä kukin omalla tavallamme [- -] Queer-tutkijoille ja aktivisteille tämä kulttuurinen roju sisältää meidän aikaansaamamme epätäydelliset, osittaiset tai jotenkin muuten epäonnistuneet muutoksemme sosiaaliseen kenttään: [- -] Mutta ehkä tästä tila(nte)sta voi nauttia, eikä pelkää sitä. (2010, xiii. Suomennos kirjoittajan.)

Itse pyrin tuomaan esiin joitakin sellaisia kulttuurisen tunnustamisen ja tunnistamisen merkkejä, joita voidaan näkökulmasta riippuen pitää myös merkkeinä siitä, että queer-ajattelu ja -aktivismi ovat pystyneet – vaikka sitten epätäydellisesti tai osittain – korjaamaan joitakin selkeitä yhteiskunnallisia epäkohtia. Seuraavassa siis eklektisesti ja osittaisesti koottuja havaintoja joistakin queereista arkistoista: missä on onnistuttu, missä on kenties vielä korjaamista?

Aidsin, ACT UPin ja pride-ylpeyden ajat

Pohjustukseksi parantamisen tai korjaamisen ajalliselle tarkastelulle otan esiin vielä Sedgwickin (1993, xii) näkökulman liittyen queeriin ajallisuuteen. *Tendencies*-teoksessaan hän kirjoitti: ”Queer on jatkuva hetki” ja viittasi näin queer-ajattelun ja -tekojen voimaan toimia ”kumulatiivisesti, itsepintaisesti, vastaväitteenä unohdukselle.” Tämä jatkuvuuden, kumuloitumisen ja unohduksen vastustamisen idea on tärkeää kontekstualisoida aikaan, jolloin Sedgwick sen esitti. 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa, queer-aktivismiksi nimetyn liikehdinnän syntyaikoina, Yhdysvalloissa vallitsi lohduton hiv/aids-kriisi. Aids, joka silloin pelkistettiin homomiehiä tappavaksi taudiksi, oli tuolloin vaatinut lyhyessä ajassa suunnattoman

määrän uhreja: vuoden 1992 loppuun mennessä tautiin oli kuollut yli 198 000 ihmistä ja diagnosoituja oli reilut 335 000 (The AIDS Time Line 2001). Lääketieteelliseen tutkimukseen, lääkkeisiin ja hoitoon ei riittänyt poliittista tahtoa. Päinvastoin, vahvasti vallassa tuolloin olleet republikaanipoliitikot presidentti Ronald Reaganista alkaen vaikenivat epidemiasta ja vaikeuttivat siten tilannetta entisestään. (Ks. esim. Sedgwick 1993, 2–3; Crimp ja Rolston 1990; The AIDS Time Line 2001.) Eivätkä demokraattipoliitikot välttämättä olleet asiassa sen edistyksellisempiä, esimerkiksi pormestari Ed Kochin hallinnon aika New Yorkissa aidsiin sairastuneet eivät saaneet hoitoa, menettivät asuntonsa ja joutuivat kodittomiksi (Crimp ja Rolston 1990). Kuten tiedämme, queer-aktivismi ja queer-ajattelu kasvoivat pitkälti tästä ajasta, jota luonnehti ruumiillinen katoavuus (esim. Hall 2003, 51–54). Tulkitsen Sedgwickin tarkoittaneen, että queer ”jatkuvana hetkenä” toimi ja toimii juuri tästä katoamisesta seuraavaa unohtamista vastaan. Niin ikään queeria ajallisuutta pohtinut Jack Halberstam (2005, 2; ks. myös Freeman 2010) on tähdentänyt, että queer-aika ei kriisin aikakaudellakaan merkinnyt yksinomaan mahdollisuuksien supistumista tai tuhoa: jo silloin se mahdollisti elämää tai elämiä, jotka eivät seuranneet konventionaalista elämänkaarikäsitteistä ”perheineen, perintöineen ja lapsenkasvatuksineen”.

On myös todettava, että sellaisten ryhmien kuin ACT UP (Aids Coalition to Unleash Power) ja Queer Nation peräänantamaton näkyvyyden politiikka suurine mielenosoituksineen, kiss in -tapahtumineen⁶ ja nykyter-

6 Aikojen muuttumista valottaa esimerkki muutoksesta julkisen suutelemisen politiikassa. ACT UPin järjestämien suutelutapahtumien vaikutus perustui juuri samansukupuolisten suudelmien tavattomuuteen 1990-luvun alun amerikkalaisessa julkisessa tilassa. Jin Haritaworn (2014, ks. erityisesti luku 2. Love) kirjoittaa teoksessaan *Queer Lovers and Hateful Others*, kuinka kuvat suudelmista ja suutelutapahtumat ovatkin esimerkiksi 2000-luvun Berliinissä olleet homonationalistisessa käytössä oletetusti homofobisia maahanmuuttajia vastaan.

mein kuvattuna visuaalisine ilmeineen⁷ sai vähä vähältä aikaan muutosta, jota voisi luonnehtia parantamiseksi ja parantumiseksi. Michael Warner (1999, 51) on kuvannut tilannetta siten, että ACT UP asetti politiikkansa keskiöön queerin seksin tunnustamisen ja affirmaation sekä sairastuneiden stigmatisoinnin vastustuksen. Keväällä 1987 perustettu ACT UP järjesti mielenosoitusten (esimerkiksi Wall Streetillä, New Yorkin pääpostissa ja Valkoisen talon edustalla Washington DC:ssä jo samana vuonna 1987) lisäksi koulutustilaisuuksia, levitti tietoa lentolehtisin, sekä propagoi kaupunkitilaan kiinnitetyin tarroin, julistein ja t-paidoin. Aktivistit sekä kohdensivat sanomansa terveysturvomaisille ja poliitikoille että saivat visuaalisesti harkittujen kampanjoiden avulla yhä enemmän mediahuomiota (Crimp ja Rolston 1990). Korjaavan tulkinnan avulla voidaan väittää, että queer-interventiot ja aktivismi kaiken kaikkiaan – affektiivinen ja taitavasti suunniteltu näkyvyys ja tilallinen queeriyttäminen, tilan nyrjäyttäminen normaalista – olivat aikanaan ratkaisevia. Ne pakottivat ottamaan tuhoisan sairauden vakavasti ja paransivat sairastuneiden kohtelua ja hoitoa. Ne vaikuttivat myös laajemmin ratkaisevasti siihen, miten ei-heteroita ja sukupuoli vähemmistöjä alettiin merkityksellistää yhteiskunnallisesti.

Nyt, katsotaanpa asiaa sitten Yhdysvaltojen perspektiivistä tai Euroopasta käsin, tilanne länsimaissa on muuttunut: tietoisuus ja ymmärrys hivistä ja aidsista on tutkimuksen myötä kasvanut. Verrattain laajalti käsitetään, että kyse ei todellakaan ole eksklusiivisesti ”homojen viruksesta”, vaan että heterotkin levittävät virusta omine seksikäytäntöineen ja että se leviää myös huumeruiskujen käytettyjen neulojen välityksellä, ilman seksikontaktia.⁸

7 Mielenosoituksissa ja muissa julkisissa kampanjoissa nähtiin erittäin huolellista graafista suunnittelua (visuaaliset tunnukset, teepaidat, pinssit, bussinkylkitarrat), josta esimerkiksi New Yorkissa vastasi pitkälti Gran Fury -ryhmä. Muita aktivisti-taiteilijaryhmiä olivat Little Elvis ja Wave Three. (Crimp ja Rolston 1990, 16.)

8 On mainittava kuitenkin homomiesten barebacking-käytäntö, tietoinen suojaamattoman seksin harrastaminen, joka sitä tutkineen Tim Deanin mukaan

Lääkkeitä on kehitetty ja niiden saatavuus on helpottunut. Nykylääkityksellä viruksen eteneminen elimistössä voidaan pysäyttää. Aids-kuolemat ovat vähentyneet merkittävästi.⁹ Toki lääkityksen saaminen ja siten myös taudin tappavuus on edelleen kytköksissä tuloeroihin, jotka puolestaan liittyvät alueellisesti vaihdellen myös rodullistavaan politiikkaan. Warner (1999, 51) (ja varmasti monet muut) onkin ollut sitä mieltä, että aids-aktiivisuuden kukoistuskautensa jälkeen vanha ”pseudo-etiikka” on vain puettu uusiin vaatteisiin. Ymmärrän hänen viittaavan siihen, että vaikka sairauteen alettiin suhtautua korrektimmin, ei asenteissa ja toiseuttamisessa ollut vuosituhatvuoden vaihteeseen mennessä tapahtunut mitenkään ratkaisevaa muutosta.

Jos kuitenkin voimme puhua aktivismin parantavuudesta, miten parantaminen tai korjaaminen liittyy queerin käsitteellistämiseen, niin aktivismissa kuin tutkimuksessa? Siteeraan pitkähkösti Sedgwickiä, joka kuvasi 1990-luvun alun newyorkilaisittain ristiinsukupuolittunutta pride-kulkueenäkymää seuraavasti:

Vuoden 1992 pride-paraatissa New Yorkissa nähtiin komea, erittäin lihaksikas mies täysissä nahkavetimissä, laajan rintakehänsä verhona teepaita, jossa luki ’pitäkää lakinne erossa kohdustani’.

Paraatissa todistettiin myös tuhansien ACT UPin markkinoimien READ MY LIPS -teepaitojen paikallaoloa. Mutta ensimmäistä kertaa enemmistö juuri sen paidan käyttäjistä, joka esitti kahden nuoren naisen intohimoista suudelmaa, oli homomiehiä. Ja toisaalta suurin osa niistä, jotka olivat pukeutuneet suutelevia merimiehiä esittä-

”syleilee ihmiselämän rajallisuutta” ja tuottaa aivan omanlaistaan ajallisuutta ja harjoittajilleen perspektiiviä mahdollisesti hyvin lyhyeen tulevaisuuteen. (Ks. McCallum ja Tuhkanen 2008, 9. Myös Dean 2008.)

9 *Hivin ABC. Maailman aids-päivän toimikunta 2014* -julkaisu, kansainvälisestä tilanteesta 2010-luvun puolimaissa s. 8.

vällä kuvalla varustettuun paitaan, oli lesboja. FAGGOT ja BIG FAG olivat jo klassikkoteepaitoja, ja niitä nähtiin monen naisen yllä; DYKE-paitoihin ja vielä yksityiskohtaisempiin LICK BUSH -paitoihin olivat sonnustautuneet monet miehet. [- -]

Ja kaikkialla kulkueessa, sekä naisilla että miehillä, oli yllään teepaitoja, joissa luki yksinkertaisesti: QUEER.

Se oli QUEERIA aikaa. (Sedgwick 1993, xi. Suom. kirjoittajan, kursivointi alkutekstissä.)

Juuri 1990-luvun alun sukupuolten ja seksuaalisuuksien moninaisuudella ylpeilleet pride-kulkuueet ja Silence=Death -mielienosoitukset – joihin osallistui niin homoiksi ja lesboiksi tunnustautuneita kuin transihmisiä, biseksuaaleja miehiä ja naisia, kummia heteroita ja monenlaisia muita sukupuolisopeutumattomia, valaisevat kiinnostavalla tavalla sitä mistä ymmärtääkseni varhaisessa queerissa oli käsitteellisesti kysymys, ja mistä Sedgwick myös kirjoittaa. Etymologisesti englannin kielen queeria on johdettu indoeurooppalaisesta juuresta *twrkw*, saksan sanasta *quer* (poikittainen), ja latinan sanasta *torquere* (vääntää, kääntää, pyörittää; myös paiskata ja kiduttaa¹⁰), eli ylittämistä, yhdistämistä, vääntämistä ja kääntämistä merkitsevistä sanoista (Sedgwick, 1993, xii). Sedgwick puhuu queerin *transitiivisuudesta, ristiin menemisestä*: liikkeestä sukupuolten, seksuaalisuuksien, lajityyppien, perversioiden välillä, poikki ja yli erojen (mt., xiii). Hänelle queer edustaa (ja nyt huomaan puhuvani edesmenneestä Sedgwickistä [1950—2009] preesensissä, mikä sopii hyvin queerin ajallisuuden oikulliseen jatkuvuuteen) – virtaavaa tai pyörteistä liikettä, joka on välttämättä *antiseparatistinen* yhtä lailla kuin se on *anti-assimilationistinen*, (mt., xii) ehkä butlerilaisittain ilmaistuna normiin ja normaaliin sopeutumaton (ks. esim. Butler, 2004). Sedgwickin queer ”voi

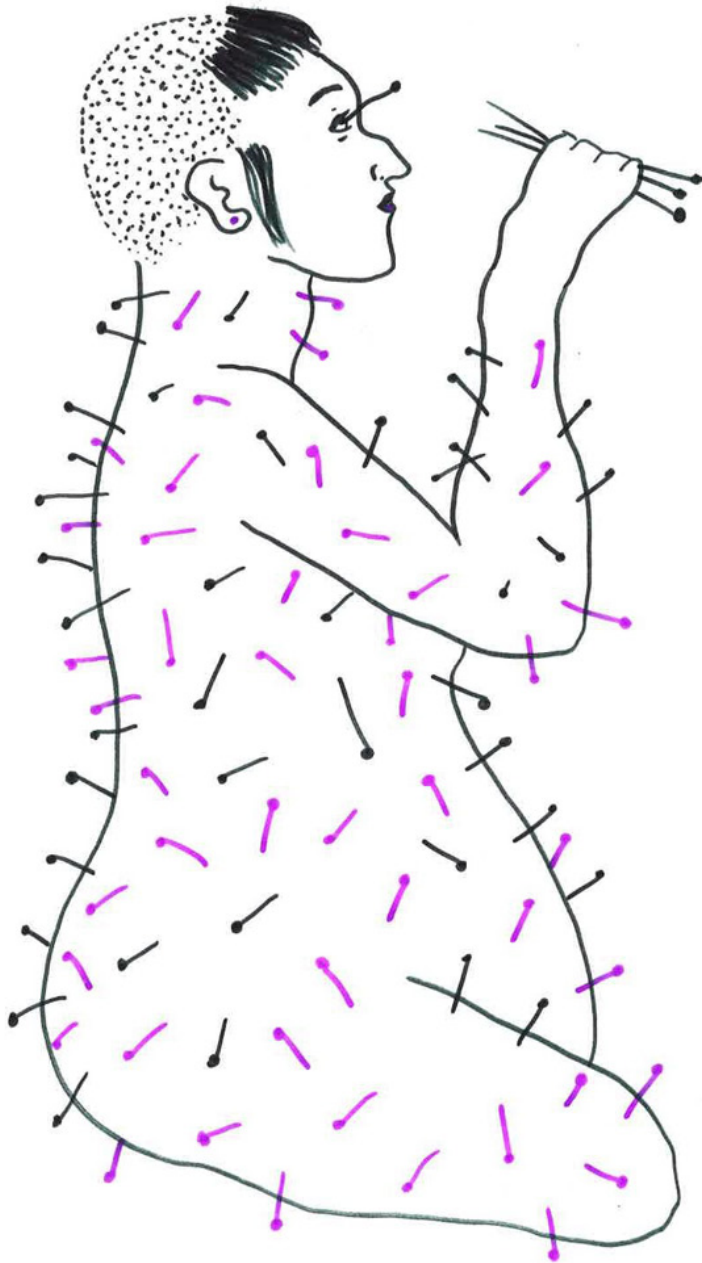
viitata”, kuten hän itse sanoo, ”mahdollisuuksien avoimeen verkostoon, aukkoihin, päällekkäisyyksiin, riitasointuihin ja resonansseihin, merkityslipsahduksiin ja liioitteluun silloin kun kenenkään seksuaalisuutta ei saa (tai ei voi pakottaa) merkitsemään monoliittisesti”. (Mt., 8.)

Havainnollisia ja pedagogisia listauksia¹¹ harrastava Sedgwick lukeekin queerin piiriin moninaisuuden nimissä lähes mitä tahansa paitsi heteronormatiivisuuden (tässä(kin) yhteydessä on tärkeää erottaa toisistaan heterous monine käytäntöineen, heteronormatiivisuus kulttuuris-yhteiskunnallisena instituutiona ja normatiivinen heterous¹²). Samalla hän kuitenkin tähdentää, että ottaen huomioon kaikkiin samansukupuolisiin seksuaalisuuden ilmauksiin historiallisesti kohdistuneet kiellot ja rangaistukset, homous ja lesbous tulee säilyttää queerin saamien merkitysten keskiössä. Mutta hän jatkaa, että hänen mielestään suuri osa kaikkein jännittävimmistä luovasta ja teoreettisesta queer-työstä [siis jo 1990-luvun alussa] ”sinkauttaa” termin sellaisiin ulottuvuuksiin, joita ei voida ollenkaan lukea sukupuolen ja seksuaalisuuden piiriin. Tällä Sedgwick tarkoittaa intersektionaalisuutta, eli tapaa jolla ”rotu, etnisyys, postkoloniaali kansallisuus risteävät näiden [sukupuolen ja seksuaalisuuden] ja muiden identiteettejä rakentavien, identiteettejä murentavien diskurssien kanssa” (1993, 9), ja viittaa esimerkiksi Isaac Julienin elokuvaan ja Gloria Anzaldúan teksteihin. Ja lopulta, kirjoittaa Sedgwick, meidän itse kunkin tapa määritellä itsemme queeriksi eroaa siitä miten käytämme termiä jostakusta toisesta. Eli toisin

11 Esimerkiksi *Tendencies*-teoksen *Queer and Now* -luvussa Sedgwick (1993, 6–7) listaa ”perheeseen” entiteettinä normatiivisesti liitettäviä määreitä, joiden kaikkien oletetaan liittyvän saumattomasti toisiinsa (mutta jotka eivät sitä tietenkään tee). Lisäksi hän purkaa listan avulla ”seksuaalisen identiteetin” elementtejä. *Epistemology of the Closet* teoksen Axiomatic-johdannossa Sedgwick (1990, 25–26) puolestaan luetteloi ”ensimmäisen aksioomansa” (”Ihmiset ovat keskenään erilaisia”) puitteissa vastaanansomattomasti joukon seksuaalisuuteen liittyviä eroja.

12 Heteronormatiivisuudesta, heterouden instituutiosta ja normatiivisesta heteroudesta ks. esim. Rossi 2015, 15–27.

10 *Suomi-latina-suomi -sanakirja*. Helsinki: WSOY, 2002.



Kuva: Valpuri Kalma, 2017.

sanoen, queerin performatiivinen voima ”dramatisoi puhujaposition itsensä” (mts.) – tekee meistä omilla tavoillamme queerejä.

Queer subjektin tai yhteisön itsemäärittelynä, asenteena ja tekoina on näkökulmasta riippuen pervouttavalla tai tervehdyttävällä – tai pervouttavan tervehdyttävällä – tavalla tuonut sukupuolen ja seksuaalisuuden hetero- ja cis-normituksen kriittisen tarkastelun kohteeksi. Vuosituhannen vaihteen tultaessa yhdysvaltalainen queer-keskustelu ja aktivismi oli tehnyt muita seksuaalisuuksia selkeästi aiempaa näkyvämmiksi ja vahvistanut niin sanottuihin seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluvien yhteiskunnallista toimijuutta. Tällä vuosikymmenellä myös sukupuolen moninaisuus on noussut yleiseen keskusteluun ja sukupuoleen liittyvä terminologia on monipuolistunut.¹³ Representaatioiden tasolla etenkin homo- ja lesbohahmot ovat vakiinnuttaneet asemansa televisiosarjoissa ja elokuvissa – jopa niin, että kriittisessä queer-keskustelussa on kavahdettu sitä normalisointumista, jota representaatiomuutoksen on katsottu edustavan (esim. Eng, Halberstam ja Muñoz 2005). Juuri Yhdysvalloissa on jopa esitetty, että vuosi 2014 olisi ollut transnäkyvyyden käännekohta valtavirtamediassa (Alasuutari ym., 2017, 2) – ovathan sellaiset tunnetut hahmot kuin Caitlyn Jenner (entinen huippu-urheilija), Laverne Cox (Netflix-sarjan *Orange Is the New Black* [1. kausi julkaistiin 11.7.2013] tunnetuksi tekemä näyttelijä) ja Chelsea Manning (sotilas, joka tuomittiin tietovuodoista ja on nyt vapautunut) juuri niillä main ”antaneet kasvot” julkisuudessa erityisesti transnaisena olemiselle. Silti, lisääntyneestä tietoisuudesta huolimatta, niin homojen, lesbojen, transihmisten kuin intersukupuolisten oikeuksissa on yhtä lailla amerikkalaisittain kuin maailmanlaajuisesti toivomisen varaa; esimerkiksi lähes kolmesataa transihmistä joutui viime vuonna henki-

13 Hyviä esimerkkejä seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaistumisesta löytyy vaikkapa New York Magazinen laajasta juttukokonaisuudesta ”Sex on Campus”, jonka lehti julkaisi 18.10.2015. <http://nymag.com/the-cut/2015/10/sex-lives-of-college-students.html>

rikoksen uhriksi eri puolilla maailmaa (Alasuutari ym., mts.). Niin ikään homojen ja lesbojen oikeuksien lisääntyvästä tunnustamisesta huolimatta samansukupuolinen seksi on edelleen rangaistava teko 74 maassa ja siitä voi seurata kuolemanrangaistus 12 maassa.

Tom of Finlandista avioliittoon – queer-aikoja Suomessa

Mietitäänpä sitten queer-ajallisia muutoksia Suomessa ja esimerkiksi homoseksuaalisuuden tai transsukupuolisuuden näkymistä suomalaisessa yhteiskunnassa. Ero vähän yli neljännesvuosisadan takaiseen tilanteeseen, 1990-luvun taitteeseen, on huikea. Ennen sitä homoseksuaalisuus oli pitkään esitetty mediassa kriminalisoinnin, patologisoinnin ja skandaalin diskursseissa – sikäli kun siitä oli julkisesti keskusteltu – ja arkikulttuurissa puhe homoista oli alkanut yleistyä vasta 1980-luvulla (Löfström 1999, 21). Muistan itse miten kummaa oli, kun *Helsingin Sanomissa* 1990-luvun alkupuolella ensi kertaa tartuttiin sellaiseen silloin verrattain epänormatiiviseen aiheeseen kuin Tom of Finlandin ensimmäiseen galleriänyttelyyn Helsingissä (Rossi 1992). Valtavirtamediassa ei tuolloin juurikaan ollut olemassa puheavaruutta, joka olisi tarjonnut homohalua karrikoiden esittäville kuville laajempaa kontekstia. Sellainen oli kuitenkin syntymässä, ja nopeasti. Kuten Harri Kalha on todennut, Tom of Finlandin saama julkisuus Suomessa ei ollut mahdollinen ennen postmodernia kulttuurimurrosta (Kalha 2012b, 61). Kalha huomauttaa, että tuosta ”akateemisesta läpimurrosta” vastasivat kulttuurikriitikot, joille teokset esittivät vaiettua historiaa tai ”sukupuoliteknologiaa ja avartuvan katseen politiikkaa” (mts.). Nyt Tomin miehet koristavat Finlaysonin liinavaatteita ja Postin postimerkkejä, hänen elämästään on tehty kokopitkä elokuva *Tom of Finland* (2017, ohjaus Dome Karukoski, käsikirjoitus Aleksis Bardy) sekä musikaali *Tom of Finland* (2017, ohjaus Reija Wäre, libretto Tuomas Parkkinen) ja hänet mainitaan yhtenä harvoista suomalaisen taidehistorian kanonisoiduista

hahmoista Kansallisgallerian *Teko on Suomen tarina* -varainkeräysvideoon kirjoitetussa ”Suomen taiteen tarinassa” (Kansallisgallerian kampanja 2016-17; <https://www.kansallisgalleria.fi/kampanja/>).

Ajat ovat todella muuttuneet, korkea- ja populaarikulttuurin rajankäyntiä laajemminkin. Väitän, että sellaisten kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kuin Setan, Trans-tukipisteen ja Trasekin, mutta yhtä lailla myös kotimaisen homo-, lesbo-, bi- ja trans- ja queer-tutkimuksen kriittisen ja reparatiivisen, mahdollisuuksia kuvittelevan työn tuloksena suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut jonkinlaista parantumista suhteessa kaiken muun poissulkevaan heteronormatiivisuuteen sekä homo- ja transfobiaan. ”Kulttuurisia pirstaleita eklektisesti kooten” (Freeman 2010) ja niitä reparatiivisesti lukien tälle väitteelle voi esittää esimerkiksi seuraavia todisteita: Seksuu- ja sukupuolivähemmistöjä koskevat tekstit (käytän tässä teksti-sanaa kulttuurintutkimuksellisen laajassa mielessä, kattaen myös kuvalliset ja audiovisuaaliset representaatiot) ovat mediassa arkipäiväistyneet. Tutkijat ovat todenneet ”suomalaisen kulttuurisen kaapin” eli homoseksuaalisuutta julkisuudessa ympäröineen hiljaisuuden murtuneen vuonna 2006, laulaja Eva Dahlgrenin ja korutaiteilija Efva Attlingin häiden uutisoinnin myötä. (Moring 2013, 16; esimerkkeinä tuoreemmista media-aineistoista ks. Uotila 2017; Järvenpää 2016; Salmi 2016). Niin ikään vuodesta 2006 lähtien järjestetyt Pride-kulkeet ovat parina viime vuonna keränneet Helsingissä 25.000–30.000 osallistujaa,¹⁴ mikä on Suomen mittakaavassa massiivista joukko-osallistumista. Laki parisuhteen rekisteröimisestä tuli voimaan 1.3.2002¹⁵ – ja tasa-arvoinen avioliittolaki viisitoista vuotta myöhemmin

14 Osallistujamääristä ks. esimerkiksi Ilta-Sanomat 2.7.2016: ”Helsingin Pride-kulkeessa mukana jopa 30 000 ihmistä”. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-200001212278.html>

15 Laki rekisteröidystä parisuhteesta muutoksineen, ks. Finlex <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010950#a950-2001>

1.3.2017¹⁶. Evankelisluterilainen kirkkokin on joutunut muodostamaan kantaa ei-heteroseksuaalisten pariin vihkimiseen ja Helsingin hiippakuntavaltuusto on vaatinut, että kirkko sopeutuu avioliittolain muutokseen ja vihkii yhtä lailla kaikki parit.¹⁷ Suomalaisissa peruskouluissa on otettu käyttöön tasa-arvosuunnitelma, jonka perustana on se, että sukupuoli on vain yksi ominaisuus monien joukossa (Jääskeläinen et al. 2015). Mikäli suunnitelmaa todella aletaan toteuttaa käytännössä, se tarkoittaa, että opetuksessa puretaan sukupuolistereotyyppioita, lapset oppivat käyttämään monipuolista terminologiaa kyseenalaistamaan valtaapitävien ryhmien etuoikeuksia.¹⁸ Paljon on siis tapahtunut reilussa neljännesvuosisadassa. Moni asia on parantunut, jos ajatellaan yleistä asenneilmapiiriä, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden etenemistä. Silti esimerkiksi *Sukupuolentutkimus*-lehden trans- ja intersukupuolisuusnumeron toimittajat muistuttavat, että vaikka myös esimerkiksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakien uudistukset huomioivat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt aiempaa selkeämmin, saavat translaki ja intersukupuolisten lasten hoitokäytäntöjen muutokset yhä vain odottaa toteutumistaan (Alasuutari ym. 2017, 4).

Uudet normit ja häpeän takaisin ottaminen

Ja vaikka parantumista on laajemminkin länsimaissa tapahtunut ja asenteet ovat muuttuneet, on edelleen syytä muistaa, että homo- ja transfobia eivät toki ole kadonneet. Emme elä sen kummemmin post-feministisessä, post-rodullisessa kuin post-queerissakaan ajassa, jossa ihmisten välinen

tasa-arvo olisi saavutettu (vrt. Eng, Halberstam ja Muñoz 2005, 2).¹⁹ Pikemminkin tämän vuosituhannen ”edistyksen” lomaan on ajallisesti laskostunut myös vanhakantaista konservatiivisuuden, rasismin ja ylipäänsä vieraan- ja oudonpelkoisuuden kasvua (ks. esim. Alasuutari ym. 2017; Haritaworn, Kuntsman ja Posocco 2014). Lisäksi on ilmeistä, että parannusten kääntöpuolena on esimerkiksi syntynyt uusia, queerin sisäisiä normatiivisuuksia, jotka taas ovat synnyttäneet uusiin suuntiin lähtevää kritiikkiä (esim. Haritaworn 2015; Haritaworn, Kuntsman ja Posocco 2014; Hekanaho 2011; Puar 2007; Eng, Halberstam ja Muñoz 2005). Tässä kritiikissä vaaditaan, että normatiivisuutta on mietittävä intersektionaalisesti, ja että on analysoitava tapaa jolla seksuaalisten vähemmistöjen oikeudet (esimerkiksi sukupuolineutraali avioliitto-oikeus) saattavat tuottaa taantumuksellisia seurauksia niin kansallisesti kuin globaalisti (Eng, Halberstam ja Muñoz 2005, 4).

Niinpä kysyn yhä: mitä saavutetut parantamiset tai korjaukset tarkoittavat queerin ja queereiksi identifioituvien kannalta? (Käytän tässä nyt tietoisesti identiteetin prosessiluonnetta korostavaa identifioitumis-termiä, koska henkilökohtaisissa queeriytymisissä lienee kuitenkin aina kyse jonkinlaisista samastumisen ja erottumisen prosesseista, ks. esim. Rossi 2015, 93–94, 105–107.) Millaisia valtasuhteita tunnustetut ja tunnistetut queeriydet tuottavat?

Antropologi Antu Sorainen (2016a; ks. myös esim. Hekanaho 2011, 68) kirjoitti loppukesästä 2016 AntroBlogi-sivustolla: ”Moni [- -] kokee Priden paitsi kulutuskeskeiseksi, myös ahdasta homonormatiivisuutta juhlivaksi identiteettikarnevaaliksi”. Hän jatkoi: ”Vähemmistöidentiteetti, jolla argumentoidaan seksuaalioikeuksien puolesta ja queer-halu eivät ole helposti tai välttämättä ollenkaan sovittavissa yhteen”, ja korosti, että homonorma-

16 Tasa-arvoiseen avioliittoon liittyvä jatkovalmistelu, ks. <http://oikeusministerio.fi/index/valmisteilla/lakihankkeet/henkilo-perhe-ja/tasa-arvoineavioliittolaki.html>

17 ”Paine kirkon sisällä kasvaa: Helsingin hiippakuntavaltuusto vaatii homopariin vihkimistä”. Yle Uutiset 14.10.2016. <http://yle.fi/uutiset/3-9230532>

18 Ks. Sarhimaa 2016. Oppaasta on myös tehty kantelu, ks. Alasuutari ym. 2017, 4.

19 Tämän post-kysymyksen esiin nostamisesta kiitän toista artikkelin refereistä, samoin kuin muistakin tarkoista ja hyödyllisistä kommentista.

tiivisuus – etenkin tasa-arvoisen avioliiton ajaminen – sulkee ulkopuolelleen monia ihmisiä. Hän osoitti, monen muun queer-kriitikon tavoin (esim. jo Warner 1999, 81–147), avioliitto-oikeudessa selkeän konfliktipisteen tai jakolinjan, jota voinee käyttää problematisoimaan koko ”queerin parantamisen” ideaa. Osa queereiksi tai muuten epänormatiivisiksi itsensä mieltävistä ei haluakaan ”parantua” sikäli kun se tarkoittaa mukautumista mahdolliseksi tulleeeseen uuteen normiin (Eng, Halberstam ja Muñoz 2005; Hekanaho 2011, 61), tai perinteisellä vähemmistötutkimuksen termistöllä assimiloitumista (ks. esim. Sullivan 2003, 22–27; Hekanaho 2011, 69). Avioliittoinstituution laajeneminen voidaan tulkita yhtä lailla heterovaltavirralla saatavan tunnustamisen armoille antautumiseksi kuin homo- ja lesboyhteisön sisäiseksi hierarkisoitumiseksi. Myös Sorainen kiinnitti blogissaan huomiota siihen, että normiyhteiskunnan sanktioimien oikeuksien tavoittelu ja näiden oikeuksien saaminen, tunnustuksen saaminen enemmistöltä, ei välttämättä tuotakaan muuta kuin uuden ulossulkemisen – suhteessa vähemmistöyhteisöön itseensä. ”Se hierarkisoi tietyn hurmioituneen taikapiirin, eli oikeuksia lupaavan vähemmistöidentiteetin, ainoaksi oikeaksi tavaksi olla lesbo tai homo”, Sorainen (2016a) kirjoitti. Itse tarkentaisin vielä: olla parisuhteinen ja perheytynyt lesbo tai homo.

Soraisen kriittinen analyysi on aiheellinen ja linkittyy suoraan kansainvälisiin keskusteluihin. Jatkokysymyksenä voi reparaatiivisesti pohtia oikeuksien, velvollisuuksien ja mahdollisuuksien suhdetta: eihän voida ajatella, että oikeudet tarkoittaisivat aina velvollisuutta? Esimerkiksi sananvapaus ei oikeutena velvoita kaikkia ihmisiä puhumaan mitä sylki suuhun tuo. Jos ”butlerilaisen” queerin yhdeksi kiteytykseksi on muodostunut identiteetikriittiseksiin luettavissa oleva ajatus tekemisestä olemisen sijaan (Butler 2006, 194–199, 234–236), voisiko avioliitto-oikeutta ajatella yhtenä mahdollisuutena imperatiivin tai uuden normin sijaan? Voisiko tätä ajatusta soveltaen lähteä pohtimaan queerin sisäisten jakolinjojen dekonstruktioita toisesta suunnasta: ajatella, että tasa-arvoisesta avioliitosta

voi tulla *vain* mahdollisuus, ei normi? Voisiko ajatella niinkin, että kenties avioliittoinstituution avautuminen kaikille todellakin myös – aivan kuten mahdollisuutta heteronormatiivisesta näkökulmasta vastustavat argumentoivat – muuttaa ja murentaa avioliiton statusta ja nyrjäyttää sitä paikaltaan yhteiskunnan ”peruspilarina”, elämänkaarioletusten ratkaisevana pisteenä, kunniallisuuden kansalaisuuden ja aikuisuuden takaajana? Voisiko tasa-arvoinen avioliitto näin ollen queeriyttää instituution? Ja siten pervouttamalla ”parantaa” yhden ihmisiä eriarvoistavan ja hierarkisoivan käytännön?

Osa queeristi identifioituvista (vaikkakin ehkä anti-identitaarisista) ajattelijoista ja aktivisteista on reagoinut havainnoimaansa uuteen homonormatiivisuuteen kieltäytymällä omaksumasta identiteettiylpeyttä ja hääiltoa juhliavaa strategiaa, ja halunnut ”palauttaa kunniaan” homohäpeän (gay shame)²⁰. Tämä kuulostaa ristiriitaiselta, mutta näinkin häpeän takaisinnottamista (Hekanaho 2011; Kalha 2012a; Warner 1999; vrt. Halberstam 2005; Perez 2005) tai *uushäpeän* taktiikkaa voi mielestäni kuvata. Suomalaisessa keskustelussa seksuaalisuuteen liittyvää häpeää häpeilemättä esiin ottanutta gay shame -aktivismia on tarkastellut perusteellisesti Livia Hekanaho. Hän (2011, 55) on myös lanseerannut keskusteluun pervohäpeä-termiä, jota hän pitää suoraa homohäpeä-käännöstä osuvampana. Sedgwickin (1993; 2003) teoretisointiin pohjaten Hekanaho kirjoittaa, kuinka häpeän erityinen pervous perustuu samanaikaiseen identiteetin tuottamiseen ja horjuttamiseen; häpeä eristää ja luo yhteenkuuluvuutta, sen kanssa limittyvät yhteen ylpeys, arvokkuus, itsetehostus ja julkeus. Hekanahon luennassa häpeän tutkiminen ja poliittinen esillä pitäminen sekä muistuttaa epänormatiivisiin seksuaalisuuksiin ja sukupuoliin liittyvistä historiallisista kamppailuista (ks. myös esim. Haritaworn 2015, 101) että auttaa kääntämään katseen myös queer-yhteisön omiin ”perhesalaisuuksiin”, katveeseen jääviin toimintatapoihin ja sisäisiin kaunoihin.

20 Seksuaalisen häpeän etiikasta ks. Warner 1999, 1–40.

”Tämäntapainen häpeä-käsitteen mobilisointi”, Hekanaho (2011, 71) kirjoittaa, ”tarjoaa nähdäkseni queer-tutkijoiden yhteisölle yhden analyysin ja reflektion välineen”.

Homo- tai pervohäpeään on kuitenkin otettu aivan toisenlaistakin kantaa. Etenkin ei-valkoiset queer of color²¹ -aktivistit ja ajattelijat ovat suhtautuneet epäilevästi häpeän uuteen haltuunottoon. Tätä kritiikkiä esitettiin jo vuonna 2003 Michiganissa Yhdysvalloissa järjestetystä Gay Shame -konferenssista (Perez 2005; myös Halberstam 2005²²). Hiram Perez (2005, 174) konferenssin kutsutuista puhujista ainoa ei-vaalea – tai, kuten hän itse määritteli, ruskea – kiteytti kritiikin myöhemmin: ”Yhdysvaltalainen rotudiskurssi vaatii, että homohäpeä, sekä tunnetason että itserefleksiivisyyden kokemuksena, palautetaan valkoisuuteen.” Hänen (mt., 175) mukaansa suuri osa queerista häpeän teoretisoinnista on paitsi valkoisten mieskosmopoliittien tuottamaa ja muita kuin valkoisia ruumiita lähinnä näytösluonteisesti hyödyntävää, myös nostalgista. Tällainen häpeän tarkastelu tuo valokiilaan queerin omat normatiivisuudet ja myös kysymyksen siitä ketkä kuuluvat ”queereihin vallanpitäjiin” tai ”vakiintuneeseen queeriin”, painottaa Perez (mts.).

Eroon vastakkainasetteluista ja ”oikeista kohteista”

Tässä kohden on mielekästä muistuttaa myös siitä varhaisen queer-ajattelun poliittisesta tavoitteesta, jota mielestäni kuulen penättävän tätä nykyä

21 Englannin kielen of color -rakenne kääntyy vaikeasti suomeksi. ”Väriäinen”-termi kuulostaa omilla korvillani rotuhierarkkisen colored-sanan vanhalta käännökseltä. Myöskään suomalaisessa keskustelussa yleistynyt ”rodullistettu” ei mielestäni tavoita of color -ilmaisun problematiikkaa eikä kriittistä suhdetta colored-sanaan. Suomennosta odotellessa lainaan tässä alkukieltä.

22 Hekanaho (2011) käyttää tekstissään runsaasti tilaa kritisoidakseen Halberstamin näkemystä homohäpeä-diskurssista valkoisten miesten etuoikeutettuna häpeän romantisoituna.

kovin harvoin: homo-hetero -vastakkainasettelun dekonstruoiminen. Tai kuten Lasse Kekki (2003, 45) teoksessaan *From Gay to Queer* totesi: ”Queer-teorian keskeinen periaate on vastustaa normatiivisuutta, joka edellyttää hetero/homo-binäärilogiikkaa.” Jouduin pohtimaan tätä myös Soraisen AntroBlogi-tekstejä lukiessani, koska heterous näyttäytyi niissä monoliittisena lokeroon, kiristävänä, ei-missään-tapauksessa-queerinä, ja menetyksiä surressaankin tärkeilevänä. Tällaiseksi miellettyyn heterouteen on tietenkin lähes mahdotonta luoda liittolaisuutta. Liittolaisuus on nähdäkseni kuitenkin ajoittain tarpeen, vaikkapa ymmärryksen lisäämiseksi siitä, että itse kukin voi hyväksyä ja jopa arvostaa sellaista outoutta, jota ei itse tunne edustavansa.

Tunnistatteko, hyvät lukijani, queer-tutkijoina ja/tai aktivisteina onko käynyt niin, ettemme olekaan päässeet binääri-puusta kovinkaan pitkään? Onko kaksinaapainen vastakkainasettelu kenties vain vahvistunut, kun meillä on nyt käytössä cis-etuliite, jolla kuvataan trans-positiolle vastakkaista asiaa, eli henkilöitä jotka ”identifioituvat heille syntymässä määritellyn sukupuoleen ja yleensä myös ilmaisevat sukupuoltaan sen mukaisesti”²³? Esiintyykö queer edelleen tutkijoidenkin puheessa liian usein vain identiteettilokeroiden sateenvarjoterminä? Vaatiiko queeriys, ”oikeanlaiseksi” mielletty queer-subjektius lopultakin oikean, rajatulla tavalla queerin halun kohteen? Miten voidaan välttää yhtäältä homonormatiivisuus – siis se, ettei tyydytä valtavirran vähemmistölle suomaan tunnustamiseen ja rakenneta sisäistä normitusta sen mukaisesti – ja toisaalta eksklusiivinen, tiettyjen identiteettien ja tiettyjen halujen rajaama queer-normatiivisuus?

Voidaan siis kysyä tarvitseeko queer-ajattelu edelleen korjaavaa itsekritiikkiä? Eli jonkinlaista reparatiivista katsetta peiliin? Millaista katsetta toisin

23 Määritelmä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivujen uudesta Sukupuolten tasa-arvo -sanastosta, jonka on laatinut Tasa-arvotiedon keskus Minna. <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sanasto>

suuntaavaa kritiikkiä on jo esitetty ja esitetään? Peilaan näitä kysymyksiä hiukan vanhempiin queer-teksteihin ennen kuin palaan vielä lähemmäs nykyhetkeä ja poimin joitakin esimerkkejä rakentavasta queerista kritiikistä, joka samalla toimii mielestäni queerin itsekritiikkinä.

Kuinka siis tavoitella yhä edelleen sitä, että queer-teoretisoinnin täytyy aina vain queeriyttää myös itsensä (Hall 2003, 7)? Yksi keino on soveltaa Judith Butlerin jo queer-teoretisoinnin alkuaikoina esittämää haastetta ja koettaa purkaa sekä ”oikeiden kohteiden” että oikeanlaisten queer-subjektien rajaamisen käytäntöä. Butlerhan julkaisi ”Against Proper Objects” -tekstinsä (1994) johdantona *Differences*-lehden teemanumeroon *More Gender Trouble: Feminism Meets Queer Theory*. Kyseessä oli analyysi siitä, minkä hän näki tuolloin menneen vikaan jyrkässä eronteossa feministisen tutkimuksen ja homo- ja lesbotutkimuksen välillä. Ongelmaksi Butler koki näiden tutkimussuuntien ”omien” tutkimuskohteiden rajaamisen: erottelun tuloksena oli hänen mukaansa tuottunut ”feministisen projektin de-seksualisointi ja seksuaalisuuden omiminen lesbo- ja homotutkimuksen oikeaksi kohteeksi”. Tästä seurasi esimerkiksi, että oli vaikea nähdä ja analysoida sukupuolen, seksuaalisuuden ja muiden erojen toisiinsa kietoutuneisuutta ja toisiinsa vaikuttamista. (Butler 1994, 6.) Siis intersektionaalisuutta. Lisäksi Butler katsoi, että eronteko perustui kaksinaapaisuuden kehukseen ja osallistuisen ylläpitämiseen:

Poliittisesti uhrataan liikaa, jos pitää valita yhtäältä feminismin ja toisaalta radikaalin seksuaalisuuden teorian välillä. Saattaa todellakin olla aika, että toimitaan kuten [Gayle] Rubin näki välttämättömäksi ’pitkällä tähtäimellä’ jo 1984, eli feminismin on aika tarjota sellaista sukupuolihierarkian kritiikkiä, joka voidaan yhdistää radikaaliin seksin teoriaan, ja radikaalin seksuaalisuuden tutkimisen on aika haastaa ja rikastaa feminismiä. (Butler 1994, 15. Suom. kirjoittajan.)

Nykyperspektiivistä voi siis ajatella Butlerin kutsuneen jo tuolloin esiin intersektionaalista queer-feminismii, joka ylittäisi binääriasetelman jo periaatteidensa kehystyksen tasolla. Toisen ongelman muotoili Lasse Kekki (2003, 50) tämän vuosituhannen alkuvuosina kirjoittaessaan: ”Yksi queer-tutkimuksen rajoitteista on kuitenkin se, että vaikka se, samoin kuin identiteettipolitiikka, pyrkii formuloimaan käänteistä diskurssia, sen täytyy kuitenkin käyttää samaa terminologiaa kuin sen opponenttienkin.” Jotain on korjaantunut suhteessa Kekin mainitsemaan käänteisen diskurssin ongelmaan, kun osa queer-kritiikistä on tuonut keskusteluun mukaan uudenlaista terminologiaa. Esimerkistä käy rotukriittinen, intersektionaalinen ja postkoloniaali näkökulma queeriin itseensä, joka on paitsi problematisoinut queerin sisäisiä rodullistuneita seksuaalisuuksien ja sukupuolten valtasuhteita, myös kiinnittänyt huomiota niin sanottuun homonationalismiin (Puar 2007; Haritaworn 2015). Tämä keskustelu, joka fokusoituu siihen kuinka queerit suhteutuvat kansallisvaltioon ja kuinka kansallisvaltiot suhtautuvat queeriin (joka valtioiden näkökulmasta usein samastetaan homo- ja lesbokansalaisiin), on kummunnut pitkälti ensin Yhdysvaltojen ja sitten muiden länsimaiden ”sodasta terrorismia vastaan” (Puar 2007, xii). Tiivistäen voi sanoa, että homonationalismin puitteissa länsimaiset kansallisvaltiot vastustaessaan terroristeiksi yleistämiään ”toisia” käyttävät yhtenä aseenaan terroristien (todellista tai kuviteltua) suhtautumista homoseksuaalisuuteen. Näin käytännössä homojen ja lesbojen oikeuksien puolustamista käytetään tekosyynä maahanmuuttovastaisuudelle, sodankäynnille ja rodullistetulle tai etniselle väkivallalle. Samalla määritellään ”sopivalla ja kunnollisella” tavalla queerejä (esimerkiksi avioituvia ja lisääntyviä) subjekteja, jotka voidaan tunnustaa kansalaisina ja asetetaan näin suorastaan ruumiillisesti vastakkain länsimaiset normatiiviset kunnon queerit ja terroristit (Puar 2007, xiii). Eikä tunnusteta ei-normatiivisia sukupuolia ja seksuaalisuuksia länsimaisittain toiseutettujen, esimerkiksi muslimien ja arabien joukossa.

Kun queer-teoretisointi ja -analyysi rakentui ensimmäisen vuosikymmenensä ajan pitkälti yhdysvaltalaisen valkoisen kaanonin pohjalle ja seksuaalisuuden tematisoinnin ympärille – myös Suomessa, on siinä 2000-luvulla tapahtunut merkittävä muutos. Queer-ajattelu ja aktivismi on sitoutunut ja niveltynyt rodullistamisen (queer of color critique) ja diasporan, sukupuolen, luokan, vammaisuuden (crip-teoria) ja väkivallan kysymyksiin eri puolilla maailmaa (ks. esim. Eng, Halberstam ja Muñoz 2005). Queer on käsitteenä ja asenteena matkustanut globaalisti ja tutkijat ovat analysoineet muun muassa queeria nekropolitiikkaa (ks. Haritaworn, Kuntsman ja Posocco 2014) – erityisesti queerien elämien kietoutumista kuolemaan – ja elettävien tilojen queeria ”regeneraatiota” (Haritaworn 2015), uudelleenmuotoutumista tai ”elpymistä” esimerkiksi suhteessa kaupunkien keskiluokkaistumiskehitykseen. Sekä nekropolitiikka- että regeneraatio-lähestymistavoissa kiinnostavaa ja potentiaalisesti vastakainasetteluja korjaavaa on se, että ne ovat itsessään sekä-että -näkökulmia. Nekropolitiikan käsitteen avulla päästään käsittelemään elämää, joka on lähellä kuolemaa, esimerkiksi sodan ja siitä johtuvien pakolaisuuden ja muuttoliikkeiden, vangittuna olemisen sekä rasistisen ja sukupuolittavan väkivallan queerit kokemukset (Haritaworn, Kuntsman ja Posocco 2014, erit. 2–3). Samalla käsite hyödyttää sen pohtimista miten kuolettavissa oloissa ja tiloissa voidaan ylläpitää elämää ja jopa vastustaa rakenteellista väkivaltaa. Näin voidaan lukea ja tutkia ”elettävyyttä tapettavuuden rinnalla, pelastamista poisheittämisen rinnalla, suojelemista hylkäämisen rinnalla, sekä juhlistamista ja muistamista väkivaltaisen poispyyhkimisen ja unohtamisen rinnalla” (mt., 5). Regeneraatio-analyysi taas mahdollistaa homonationalismin, länsimaisten suurkaupunkien gentrifikaation ja siinä jatkuvan kolonialismin, sekä queer-subjektiuden hyväksyttäväksi muuntumisen ehtojen rinnakkaistarkastelun (Haritaworn 2015).

Kiinnostavaa on, millaisena *queer* itse käsitteenä merkityksellistyy erilaisissa poliittisissa kamppailuissa. Vaikka oikeuksiin ja tunnustamiseen kes-

kittyvät liikkeet ovat määritelleet queeriä pitkälti identiteettisateenkaaren malliseksi, on kuitenkin ilmeistä, että queer on edelleen paitsi vaikeasti määriteltävä, myös ristiriitainen ja siinä mielessä parantumaton projekti, ja tulee pysymään sellaisena. Queer voi edelleen merkitä väljästi ”sitä ’jännitepistettä suhteessa normatiivisuuteen’, jossa teoreettinen, analyttinen, poliittinen ja affektiivinen hankaus tapahtuu” (Haritaworn, Kuntsman ja Posocco 2014, 3). Mutta ketä queer-teoria kiinnostaa? Aiemmin siteeraamani Antu Sorainen (2016b) arvioi blogissaan, että tämän hetken ”hyvinkoulutetut kansankiihottajat ovat enimmäkseen niin nuoria, että queer-teoria ei ole heidän omaa aikaansa”. Tarvitseeko queer-teoretisointi tai -analyysi jatkuvaa parantelua, jotta se olisi edelleen osa myös näiden ”hyvin koulutettujen kansankiihottajien” aikaa? Ja jos tarvitsee, niin mistä suunnasta ja keiden käymissä kamppailuissa queer-teorian, tai queerin ”parantaminen” ja ”parantuminen” määritellään? Jos on nähtävissä, että oikeudet ja näkyvyys eivät edelleenkään kuulu kaikille, niin voidaan kysyä myös, halutaanko queereille subjekteille elettävyyttä vai halutaanko nostalgisesti hankaluuden jatkuvan? Miten tämä suhteutuu esimerkiksi nekropoliittisiin ja regeneratiivisiin analyyseihin? Queer tuntuu edelleen joka tapauksessa herättävän enemmän kysymyksiä kuin tarjoavan helppoja vastauksia.

Pervo hauraus ja parantumaton queer

Kääntääkseni esiin vielä yhden särmän queerin ristiriitaisesta ja parantumattomasta potentiaalisuudesta täydennän eklektistä otettani queer-fenomenologin ja ”feministisen ilonpilaajan”²⁴ Sara Ahmedin ajatuksilla queerin merkityksistä ja merkityksellisyydestä. Ahmed (2016) on kirjoittanut

24 Ahmed on julkaissut tutkimusblogiaan Feminist killjoys elokuusta 2013 lähtien, ks. <https://feministkilljoys.com>. Feministisen ilonpilaajan figurista ks. myös Ahmed 2017.

Feminist killjoys -blogissaan queerista hauraudesta, joka jättää nähdäkseen queerin otollisesti avoimeksi ja määrittelemättömäksi.²⁵

Vaikka Ahmed blogitekstissään puhuttelee suoraan ”queerejä”, hän ei pohdi ehtoja sille, kuka on queer – eikä aseta kysymystä queeriydestä tässä yhteydessä lainkaan seksuaalisuuden ”binäärimatriisiin” – vaan käsittelee sitä *mitä queer voi olla* – paitsi sanakirjan mukaisesti outoa, häiritsevää ja häiriintynyttä tai sopimatonta – ja *mitä se voi sanana tehdä*, eli miten se voi toimia performatiivisesti. Hän kääntää queerin tietynlaiseksi ”kömpelydeksi” tai ”maailmaan törmäämiseksi”. Tämä avaa queerit mahdollisuudet normaaliksi käyntyä identiteettikirjaimistoa huomattavasti laveammaksi.²⁶

Affekteista, tunteista ja ruumiillisuudesta kiinnostuneelle Ahmedille se, että queer on ”sana, jonka kuuleminen saa kenties irvistämään, kuten feminismikin” on hyvä merkki: queer saa reagoimaan, ruumiillisesti. Itse asiassa Ahmed painottaa, että queer – samaan tapaan kuin feminismi ja vammaisuutta itsemääritellen merkitsevä *crip* – ovat sanoja jotka itsepäisesti pitävät kiinni omasta latautuneesta historiastaan. Samaan tapaan kuin queerillä ja cripillä, myös feminismillä on hänen mukaansa taipumus rikkoa jotain, kun se sanotaan ääneen. Tähänhän juontaa juurensa myös suomalaisen queer-tutkimusyhteisön pitkälinen sisäinen, vaikkakin toki hyvässä hengessä käyty, kamppailu queerin suomentamisesta (ks. esim. Kekki 2006): *pervoksi* käännettynä queer on epämukavuutta aiheuttava, hyviä tapoja ja kunnollisuutta rikkoiva. Sitä, kuten feministiä, ja yhtä lailla vammaista, on käytetty ja käytetään edelleen solvaamisen välineenä. Kuinka tämä suhteutuu parantamiseen ja parantumiseen? Ahmed vastaa

25 Blogiteksti, jota tässä käsittelen, on huhtikuulta 2016, <https://feministkilljoys.com/2016/04/21/queer-fragility/>

26 Jo vuonna 1999 Michael Warner (1999, 39) tähdensi, että ”laajennettunakaan” lesbo-homo-biseksuaali-transsukupuolinen -lista ei riitä kertomaan mistä queer-politiikassa on kyse.

omalla kaunopuheisella tavallaan: kun rikkomaan ja satuttamaan tarkoitettu sana ”heitetään loukkauksena päin jotakuta”, heittelijän oletus ei ole, että juuri tuo sana itse asiassa tarjoaisi suojaa ja turvaa, ja että sen ympärille jopa keräännyttäisiin. Näin kuitenkin tapahtuu, kun queerit, feministit ja cripit kokoontuvat loukkauksen ympärille, nimeävät itsensä sen mukaan, ottavat loukkauksen omakseen. Ja menevät vielä pidemmälle: kerääntyessään loukkaavan sanan piiriin feministit, queerit ja cripit, jotka osin ovat intersektionaalisesti samoja ihmisiä, ovat tottelemattomia, eivät noudata normia – sen kummemmin heteronormia, normiheteroutta kuin homonormia – eivätkä tee siitä tavoitetta.

Ahmed kirjoittaa puhutellen oletetusti queereja lukijoitaan:

Pervot: voidaan olettaa, että aiheutitte oman vammanne, koska jätitte taaksenne kirkkaasti valaistun polun turvan. Pervot: me poikkeamme polulta, jota meidän oletetaan seuraavan. Pervot: kun vahinko palautetaan teihin itseenne poikkeamisen seurauksena, me tiedämme: jos olisitte pysyneet sillä polulla, olisitte vahingoittuneet toisella tavalla.²⁷ (Ahmed 2016, suom. kirjoittajan.)

Hän kääntää siis nurin normielämisen ”kirkkaasti valaistun polun turvallisuuden” hylkäämisestä aiheutuneen ”poikkeavuuden” tai ”vahingoittuneisuuden”: jos pervot yrittävät pysyä ”normaaliuden” tai normatiivisuuden turvallisella, liian kirkkaasti valaistulla polulla, he vahingoittuvat. Normatiivisuuden hylkäämisestä ja kömpelösti maailmaan törmäämisestä aiheutuneita vahinkoja voidaan myös parantaa queereissä tai pervoissa pöydissä. Pöydät ovat ennenkin tarjonneet Ahmedille queerin jakamisen ja yhteen tuleamisen metaforan (2006): pöydät tukevat ja kannattelevat queereja kokoontumisia ja tapaamisia, yhdessä syömistä, puhumista,

27 Crip-teorian ja transtutkimuksen orastavasta suhteesta ks. esim. Vähäpassi 2017.

rakastamista ja elämistä, ja siten luovat yhteisiä tiloja ja yhteistä aikaa. ”Queerin sukulaisuuden tarinat ovat täynnä pöytiä”, Ahmed kirjoittaa (ks. myös Haritaworn 2015, 3, 12–23). Queerit sukulaisuudet, pervasti valitut oudot perheet,²⁸ ovat myös yksi olennainen paikka, jossa queer on tehnyt parantavaa työtä lähisuhteiden tasolla.

Ahmed kirjoittaa myös queeristä rakentamisesta; korjaamisesta, jonka hän liittyy queeriin tai pervoon haurauteen:

Me saatamme ajatella, ettei hauraus ole niinkään [- -] haurautta menettämisenä, vaan luomiemme suhteiden laatua, sen laatua, mitä olemme rakentaneet. *Pervo hauraus*: sen laatu mitä rakennamme. Hauraalla suojalla on liikkuvat seinät, jotka on tehty kevyemmistä materiaaleista [- -] Liike on sitä mikä on rakennettu selviämään siitä mitä on rakennettu. Pervo hauraus: kuinka me hellitämme otteemme asioista. Kuinka me sotkemme asiat. Kuinka me selviydymme siitä mikä on sotkettu. (Ahmed 2016, suom. kirjoittajan, kursivointi alkutekstissä.)

Poeettisesti kirjoittavalle Ahmedille pervoudessa ei siis ole ratkaisevaa se, kuka on suhteessa kehenkin. Ratkaisevaa on rakennettujen ja rakentuneiden suhteiden hauras laatu; ehkä voisi myös sanoa, että ratkaisevaa queerin kannalta on liikkuvuus suhteessa jäykistävään normiin. Tai että korjaava queer auttaa selviämään siitä, mitä yhteiskunnassa rakennetaan normatiivisesti.

28 Ks. myös Kath Westonin teos *Families We Choose*, joka ilmestyi jo vuonna 1991. Weston teki tutkimuksensa homojen, lesbojen ja biseksuaalien itsevalituista perheistä 1980-luvun jälkipuoliskolla. Uudemmassa tutkimuksesta ks. esim. Posocco 2014.

Lopuksi

Olen käynyt tässä artikkelissa läpi queereja aikoja, polveillen ja osittaisesti, 1990-luvun alusta 2000-luvun toiselle vuosikymmenelle. Osittaisuus liittyy olennaisesti myös kontekstin kysymykseen, koska paneuduin erityisesti tarkastelemaan queer-aktivismiin ja -ajattelun yhdysvaltalaisia alkukampailuja ja suomalaisen keskusteluavaruuden alkuvaiheita. Polveilu taas juontuu siitä, että queerit käytännöt, ajattelu ja politiikka tuntuvat osin palaavan samoihin kysymyksiin ja ongelmiin, joita ne alun perin lähtivät kritisoimaan. Olen käynyt läpi queerin sisäistä normatisoitumista ja sille vastaliikkeeksi muotoutunutta homo- tai pervohäpeän diskurssia ja politiikkaa. Olen pohtinut kaksinapaisten vastakkainasettelujen purkamisen projektia ja tiettyä uudelleenrakentumista, jota jo varhaiset queer-ajattelijat kommentoivat.

Parantamisen tai korjaavuuden linssien läpi näyttää siltä, että – Eve Sedgwickiä seurailen – erilaiset queer-yhteisöt ovat todellakin onnistuneet ”uuttamaan ravintoa” sellaisissakin kulttuureissa, jotka ovat historiallisesti, pitkään ja julkisesti ilmaisseet etteivät hyväksy minkäänlaista epänormatiivisuutta. Ja että monet kulttuurit ovat poliittisen kamppailun tuloksena alkaneet tunnustaa, tunnustaa ja hyväksyä erilaisia epänormatiivisia sukupuolisuuksia ja seksuaalisuuksia. Tätä tekstiä kirjoittaessani Yhdysvaltain presidentin virasta väistyvä Barack Obama armahti, lähes viimeisenä presidentillisenä päätöksensä, Chelsea Manningin, transnaisen, joka oli sotilasoikeudessa saanut yli viidenkymmenen vuoden vankilatuomion armeijan epäinhimillisten käytäntöjen paljastamisesta ja on kärsinyt tuomiostaan seitsemän vuotta miesvankilassa (*Mother Jones* 2017). Manningin puolesta on kampanjoitu nimenomaan hänen trans-statukseensa vedoten. Esimerkiksi tätä voi kutsua konkreettiseksi parantamiseksi, asioiden queeriksi korjaamiseksi ja toimivaksi liittolaisuudeksi.

Avioliitto-oikeuden yhtäältä kriittinen/paranoidi, toisaalta reparatiivinen tarkastelu puolestaan osoittaa, että on saavutettuja oikeuksia, jotka sekä avaavat mahdollisuuksia että tarjoavat potentiaalisesti uusien normien kasvualustaa. Näiden oikeuksien kanssa täytyy edelleen olla valppaana suhteessa yhtä lailla homo- kuin queernormatiivisuuteen. Ja on niin ikään puuttuvia oikeuksia, joista seuraa elämien määrittelyä eriarvoisiksi, unohdettaviksi, sosiaalisesti kuoletetuiksi ja poisheitettäviksi. Tähän puuttuvat tekstissä esiin tuomani queer nekropolitiikka ja queerin (urbaanin) regeneraation analyysi.

Erilaisten liittolaisuuksien ja identifoitumisten politiikka edellyttää ainakin strategisia itse- ja yhteisöllisiä määrittelyjä. Queerissa on kuitenkin jotain, joka edelleen pakenee määritelmiä ja tekee ne myös turhiksi. Queerin haurauden ajatus, jota toin tekstissä esiin Sara Ahmedin tekstin myötä, toimii muistutuksena tästä määrittelemättömyydestä ja ”oikeanlaisiin” subjekteihin tai objekteihin palautumattomuudesta. Tällainen queer, jota ei voi pelkistää identiteettikategorioiden kirjainlyhennelmiksi, on itse parantumaton ja parantumattomasti määrittelemätön.

Lähteet

- Ahmed, Sara. 2017. *Living a Feminist Life*. Durham & London: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822373377>
- Ahmed, Sara. 2016. *Feminist killjoys*, <https://feministkilljoys.com/2016/04/21/queer-fragility/>
- Ahmed, Sara. 2006. *Queer Phenomenology. Orientations, Objects, Others*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822388074>
- Ahmed, Sara. 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. New York: Routledge.
- ”The AIDS Time Line”. *The Body: The Complete HIV/AIDS Resource*, April 2001. <http://www.thebody.com/content/art390.html>
- Alasuutari, Varpu, Sade Kondelin, Luca Tainio, Roosa Toriseva ja Valo Vähäpassi. 2017. ”Transtutkimuksen ja intersukupuolisuuden tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä”. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 30(1): 2–14.
- Butler, Judith. 1994. ”Against Proper Objects?”. *More Gender Trouble: Feminism Meets Queer Theory. Differences* 6(2–3): 1–26.
- Butler, Judith. 2004. *Undoing Gender*. New York & London: Routledge.
- Butler, Judith. 2006. *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*, suomentaneet Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. (*Gender Trouble. Feminism and Subversion of Identity*.) Helsinki: Gaudeamus.
- Crimp, Douglas ja Adam Rolston 1990. *AIDS DEMOGRAPHICS*. Seattle: Bay Press.
- Cvetkovich, Ann. 2003. *An Archive of Feelings: Trauma, Sexuality and Lesbian Public Culture*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822384434>
- Dean, Tim. 2008. ”Bareback Time”. Teoksessa *Queer Times, Queer Becomings*, toimittaneet E. L. McCallum ja Mikko Tuhkanen, 75–99. Albany: SUNY Press.
- Edelman, Lee. 2004. *No Future. Queer Theory and the Death Drive*. Durham & London: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822385981>
- Eng, David L., Judith Halberstam ja José Esteban Muñoz. 2005. ”Introduction: What’s Queer about Queer Studies Now?”. *What’s Queer about Queer Studies Now? Social Text* 23(3–4/84–85): 1–17.
- Freeman, Elizabeth. 2010. *Time Binds: Queer Temporalities, Queer Histories*. Durham & London: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822393184>
- Foucault, Michel. 1990. *The History of Sexuality, Volume I: An Introduction*, kääntänyt Robert Hurley. New York: Vintage Books.
- Halberstam, Judith. 2005a. *In a Queer Time and Place. Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York & London: New York University Press.
- Halberstam, Judith. 2005b. ”Shame and White Gay Masculinity”. *What’s Queer About Queer Studies Now. Social Text* 23(3–4/84–85): 219–234.
- Hall, Donald E. 2003. *Queer Theories*. Houndmills, Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-4039-1356-2>
- Haritaworn, Jin. 2015. *Queer Lovers and Hateful Others. Regenerating Violent Times and Places*. London: Pluto Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt183p5vv>

- Haritaworn, Jin, Adi Kuntsman ja Silvia Posocco (toim.). 2014. *Queer Necropolitics*. Abingdon & New York: Routledge.
- Haritaworn, Jin, Adi Kuntsman ja Silvia Posocco. 2014. "Introduction". Teoksessa *Queer Necropolitics*, toimittaneet Jin Haritaworn, Adi Kuntsman ja Silvia Posocco, 1–27.
- Hekanaho, Livia. 2011. "Gay shame ja radikaali häpeän politiikka". Teoksessa *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä*, toimittaneet Siru Kainulainen ja Viola Parente-Capková, 54–83. Turku: UTUkirjat.
- Jääskeläinen, Liisa et al. 2015. *Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa*. Oppaat ja käsikirjat 2015:5. Helsinki: Opetushallitus/Utbildningsstyrelsen.
- Kalha, Harri. 2012a. "We All Fall (in Love): Socializing with the Anti-Social". *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 6(1–2): 22–38. <https://journal.fi/sqs/article/view/50849>
- Kalha, Harri. 2012b. *Tom of Finland. Taidetta seksin vuoksi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karkulehto, Sanna. 2010. "Queer-tutkimusta Suomessa". Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toimittaneet Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen, 161–164. Tampere: Vastapaino.
- Kejonen, Eetu ja Teemu Ratinen. 2016. "Elämäni vaikein ristiriita. Affektit ja vanhoillislestadiolainen homoseksuaalisuus". *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 10(1–2): 1–20. <https://doi.org/10.23980/sqs.63644>
- Kekki, Lasse. 2003. *From Gay to Queer. Gay Male Identity in Selected Fiction by David Leavitt and in Tony Kushner's Play Angels in America I–II*. Bern, Berlin, Bruzelles, Frankfurt am Main, New York and Oxford: Peter Lang.
- Kekki, Lasse. 2006. Pervon puolustus. *Kulttuurintutkimus* 23(3): 3–18.
- Löfström, Jan. 1999. "Homomiehen symbolinen merkitys eli miten kulttuurinkuvasto muuttuu ja miksi". Teoksessa *Homo Fennicus. Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa*, toim. Jukka Lehtonen, 9–23. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Naistutkimusraportteja 1/1999.
- Maailman aids-päivän toimikunta. 2014. *Hivin ABC*. <http://www.maaailmanaidspaiva.fi/fi/materiaalit>
- McCallum, E.L. ja Mikko Tuhkanen. 2008. "Introduction: Becoming Unbecoming. Untimely Mediations". Teoksessa *Queer Times, Queer Becomings*, toimittaneet E. L. McCallum ja Mikko Tuhkanen, 1–21. Albany: SUNY Press.
- McCormack, Donna. 2014. *Queer Postcolonial Narratives and the Ethics of Witnessing*. New York, London, New Delhi & Sydney: Bloomsbury.
- Moring, Anna. 2013. *Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto.
- Mustola, Kati. 2007. "Suomalaisten lesbo- ja homoliikkeiden historiaa". Teoksessa *Sateenkaari-Suomi: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*, toimittaneet Kati Mustola ja Johanna Pakkanen, 18–37. Helsinki: Like.
- Perez, Hiram. 2005. "You Can Have My Brown Body and Eat It, Too!". *What's Queer About Queer Studies Now? What's Queer about Queer Studies Now? Social Text* 23(3–4/84–85): 171–192.
- Posocco, Silvia 2014. "On the queer necropolitics of transnational adoption". Teoksessa *Queer Necropolitics*, toimittaneet Jin Haritaworn, Adi Kuntsman ja Silvia Posocco, 72–89. Abingdon & New York: Routledge.
- Puar, Jasbir K. 2007. *Terrorist Assemblages. Homonationalism in Queer Times*. Durham & London: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822390442>
- Rossi, Leena-Maija. 2015. *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rossi, Leena-Maija. 1992. "Turvaseksin Michelangelo. Tom of Finland välitti ja iloitsi piirtämistään miehistä". *Helsingin Sanomat* 16.1.1992.
- Sedgwick, Eve Kosofsky. 1990. *Epistemology of the Closet*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Sedgwick, Eve Kosofsky. 1993. *Tendencies*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822381860>
- Sedgwick, Eve Kosofsky. 2003. "Paranoid Reading and Reparative Reading, or, You're So Paranoid, You Probably Think This Essay Is About You", teoksessa *Touching Feeling. Affect, Pedagogy, Performativity*, 123–151. Durham: Duke University Press.
- Sorainen, Antu. 2016a. "Orlondon perintö". *AntroBlogi* 28.6.16. <http://www.antroblogi.fi/2016/06/orlondon-perinto/>
- Sorainen, Antu. 2016b. "Orlando ei ole sattuma". *AntroBlogi* 29.6.2016. <http://www.antroblogi.fi/2016/06/orlando-ei-ole-sattuma/>
- Stacey, Jackie. 2014. "Wishing Away Ambivalence". *Feminist Theory* 15(1): 39–49. <https://doi.org/10.1177/1464700113513083>
- Sullivan, Nikki. 2003. *A Critical Introduction to Queer Theory*. New York: New York University Press.

- Vähäpassi, Valo 2017. ”Transsukupuolisuuden poliittis-relaationaalinen malli”. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 30(1): 49–63.
- Warner, Michael. 1999. *The Trouble with Normal. Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Weston, Kath. 1997. *Families We Choose. Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Columbia University Press.
- Wiegman, Robyn. 2014. ”The times we’re in: Queer feminist criticism and the reparative ‘turn’”. *Feminist Theory* 5(1): 4–25. <https://doi.org/10.1177/1464700113513081a>

Sanoma- ja aikakauslehtiartikkelit

- Järvenpää, Veera. 2016. ”Tarpeeksi muunsukupuolinen”. *Voima* 12.12.2016. <http://voima.fi/artikkeli/2016/tarpeeksi-muunsukupuolinen/>
- Kern, Lauren ja Noreen Malone. ”Sex on Campus”. *New York Magazine* 18.10.2015. <http://nymag.com/thecut/2015/10/sex-lives-of-college-students.html>
- Kettunen, Katriina. 2016. ”Paine kirkon sisällä kasvaa: Helsingin hiippakuntavaltuusto vaatii homoparien vihkimistä”. *Yle Uutiset* 14.10.2016. <http://yle.fi/uutiset/3-9230532>
- Mother Jones New York Bureau. 2017. ”Obama Just Commuted Chelsea Manning’s Sentence”. *Mother Jones* 17.1.2017. <http://www.motherjones.com/politics/2017/01/obama-just-commuted-chelsea-mannings-sentence>
- Riitakorpi, Matti. 2016. ”Helsingin Pride-kulkueessa mukana jopa 30 000 ihmistä”. *Iltä-Sanomat* 2.7.2016. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000001212278.html>
- Salmi, Susanne. 2016. ”Tähtitieteilijä Anne Liljeström ei ole nainen eikä mies: ”Harva ymmärtää kunnolla, mistä muunsukupuolisuudessa on kyse””. *Helsingin Sanomat* 8.12.2016. <http://www.hs.fi/elama/art-2000004997232.html>
- Sarhimaa, Jutta. 2016. ”Kouluissa ei pitäisi enää turhaan puhutella ihmisiä tyttöinä ja poikina”. *NYT* 18.10.2016. <http://ny.t.fi/a1476754398484?ref=fb-share>
- Uotila, Millamari. 2017. ”Muunsukupuolinen artisti Tero Hetero räppää, koska ei voinut enää olla hiljaa”. *Etelä-Suomen Sanomat* 20.5.2017. <http://www.ess.fi/uutiset/kulttuurijaviihde/art2371144>